

Protestantse Kerk

ONDERZOEK DIACONALE HULP EN ARMOEDE 2008 EN HOE NU VERDER?

Hub Crijns is directeur van landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken en lid van de onderzoeksgroep, die het onderzoek rond individuele materiële hulp Armoede in Nederland 2008 heeft verricht. Inleiding tijdens de werkdag 'Armoede en kerken' voor PCI-en, diaconieën en andere kerkelijke groepen op zaterdag 7 maart 2009 in de Immanuëlkerk te Rotterdam.

In dit verhaal komen vier onderdelen aan de orde.

- Een korte visie op diaconie, toegelicht met vier theologische kernwoorden.
- Armoede in Nederland, definities en kerncijfers.
- Het onderzoek *Armoede in Nederland 2008* en de resultaten.
- Praktische handreikingen: waar liggen kansen en mogelijkheden? Ik reik drie lijsten met tien punten aan: 10 punten rond armoede opsporen, 10 punten rond 'Helpen onder protest' en 10 punten rond projecten die je ook kan doen.

a. Visie op diaconie

In het Handboek Diaconiewetenschap *Barmhartigheid en gerechtigheid* wordt na een boeklange zoektocht de volgende omschrijving van diaconie gegeven:

Onder diaconaat/diaconie verstaan we het handelen vanuit **en door** kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van **lijden** en ~~soeiaal~~-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen **in kerk en samenleving**.¹

In deze omschrijving staat handelen voorop en de concrete uitwerking van het diaconale handelen kan ook omschreven worden als: *de christelijke dienst van zorg, presentie, solidariteit en verzet ten behoeve van mensen in nood*. Deze dienst heeft als doel dat noodlijdenden daadwerkelijk hulp in hun nood ervaren. Zorg, solidariteit, verzet en presentie zijn er wezenlijke aspecten van.

- Met 'zorg' wordt bedoeld: de acute en blijvende hulpverlening aan mensen in nood.
- 'Solidariteit' houdt in: hun kant kiezen en naast hen blijven staan.
- 'Verzet' staat voor: weerstand bieden tegen elke vorm van onrecht en zich inzetten voor zodanige verandering van situaties en structuren dat mensen tot hun recht kunnen komen².
- 'Presentie' of aanwezig zijn in de nood en het lijden van mensen is een diaconale kwaliteit, evenals het bidden in deze situaties. Lijden kan zo groot of zo onoplosbaar zijn, dat er met zorg, solidariteit en verzet weinig eer te behalen is. Aanwezig zijn om niet in het geloof is dan een haalbare diaconale manier van handelen³.

¹ Hub Crijns, W. Elhorst, Pl. Robbers-van Berkel, L. Miedema, H. Noordegraaf, E. van der Panne en S. Stoppels, e.a., *Barmhartigheid en Gerechtigheid. handboek diaconiewetenschap*, Kok Kampen en DISK Amsterdam, 2004-1, pag. 392.

² Vergelijk: *Wanneer hebben wij U gezien? Op zoek naar de schatten van de kerk. Beleidsnota over de diaconie in het bisdom Rotterdam*, Bisdom Rotterdam, 2000, p. 13.

³ Bron: Andries Baart over diaconaal handelen vanuit de presentie theorie; H. Crijns, W. Elhorst, P. Robbers-van Berkel, L. Miedema, H. Noordegraaf, E. van der Panne, S. Stoppels en H. van Well, *Barmhartigheid en Gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Uitgeverij Kok, i.s.m. de Stichting DISK 2004, p. 282-293.

Het hart van diaconie

Het hart van diaconie wordt gevormd door het duo *barmhartigheid en gerechtigheid* met als tweede duo kernwoorden *wederkerigheid en verzoening*. Diaconie is het geven en ontvangen van de bijbelse barmhartigheid en gerechtigheid in wederkerigheid en verzoening. Deze woorden zijn geleefd geloof, niet alleen brood en wijn, maar verwijzend naar Gods Koninkrijk.

Barmhartigheid heeft in navolging van Mat. 25:31-46 veel navolging gekregen in de Werken van Barmhartigheid: het zorgen voor hongerigen, dorstigen, vreemdelingen, naakten, zieken, gevangenen, doden en nabestaanden. In deze tijd zouden we vrede bewerkstellingen en zorg om het milieu kunnen toevoegen. Het gaat om mensen die nood hebben aan eerste levensbehoeften. Barmhartigheid is de wederzijdse daad tot hulp, die gerechtigheid oproept en bevordert.

Gerechtigheid wil ervoor zorgen dat er vanuit Gods voorkeur voor mensen in een kwetsbare positie een samenleving ontstaat, waarin ieder volop kan meedoen en tot recht kan komen. Gerechtigheid is het zoeken naar manieren, waarop dit voor allen en door allen gerealiseerd kan worden.

Wederkerigheid verwijst naar het Verbond dat God met mens en schepping gesloten heeft, en zoals dat in Jezus Christus vernieuwd is. Het dubbelgebod: heb God lief en de medemens als uzelf (vergelijk bij de evangelist Mc.12:29-31) is de grondwet hiervan. In dit verbond zijn mensen bondgenoten van elkaar, maatjes in geloof en daad.

Verzoening staat in het hart van diaconie. In onze barmhartigheid zullen we immers onvermijdelijk tekort schieten, in onze strijd tegen onrecht bijna onvermijdelijk ook gewelddadig worden. Juist dan kunnen we in en door God verzoening vinden, bij en door Hem die groter is dan ons hart. Het werken aan verzoening tussen mensen is van meet af aan door christenen verstaan als een kernopdracht: voor Christus bestaat er immers geen man of vrouw, geen slaaf of vrije, geen Jood of Griek. In het geloof worden alle mensen gelijk.

De liefde tot de naasten is verankerd in de liefde tot God. De diaconie is een wezenskenmerk van de Kerk, samen met de bediening van de sacramenten en de verkondiging van het woord.⁴

b. Armoede in Nederland

Wij hebben recent gepresenteerd het ‘*Dossier Armoede in Nederland 2009*’. In dit bronnenboek hebben we cijfers en feiten rond armoede, ervaringen van mensen in armoedesituaties, ervaringen van diaconale helpers en een sociale gids naar regelingen en voorzieningen bij elkaar gebracht.⁵

De ‘*Armoedemonitor 2007*’ zegt: “In 2005 hadden van de bijna 6,7 miljoen huishoudens iets meer dan 660.000 huishoudens (10% van alle huishoudens in Nederland) een inkomen onder de ‘*lage-inkomensgrens*’. Hiervan moesten er bijna 200.000 al vier jaar of langer van een laag inkomen rondkomen. Volgens het ‘*niet-veel-maar-toereikend-criterium*’ bedroeg het aantal arme huishoudens ruim 420.000 (6,4%); volgens het ‘*basisbehoeftecriterium*’ ging het om ruim 240.000 huishoudens (3,7%)⁶.

Het ‘*Armoedebericht 2008*’ vermeldt dat de gunstige koopkrachtontwikkeling in 2007 doorwerkt in een daling van het percentage lage inkomens volgens de lage-inkomensgrens, namelijk van 9,3% in 2006 tot 7,9% eind 2007. De afname van de percentages huishoudens onder de twee

⁴ Lees verder in de encycieliek van Paus Benedictus XVI *Deus caritas est*, nummer 25.

⁵ Jan Schrauwen (red.) e.a., ‘*Dossier Armoede in Nederland 2009*’, werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA, 10 euro, bestellen (met vermelding van naam en adres): www.armekant-eva.nl of info@armekant-eva.nl.

⁶ De *lage-inkomensgrens* is afgeleid van het bedrag dat een alleenstaande bijstandsgerechtigde in 1979 ontving. Voor latere jaren is deze norm bijgesteld via de consumentenprijsindex. Dit niveau is niet gekoppeld is aan een bepaald minimaal consumptiepakket. Dit niveau wordt verhoogd voor diverse samenlevingsvormen: meerpersoonshuishoudens en kinderen. De *budgetgerelateerde grens* is door het Sociaal Cultureel Planbureau vastgesteld met behulp van normbedragen, die het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) regelmatig publiceert. Deze armoedegrens is uitgewerkt in twee varianten. Voor beide varianten is 2000 het referentiejaar (en wordt vanaf dat jaar geïndexeerd).

- a. In de laagste variant is gekeken naar wat men in Nederland voor een alleenstaande als volstrekt minimaal kan beschouwen, ofwel de *basisbehoeften* (*basic needs*) en de kosten die daarmee gemoeid zijn. Dit zijn de nauwelijks te vermijden uitgaven voor voedsel, kleding, wonen (o.a. huur, verzekeringen, energie, water, telefoon, inventaris, onderhoud woning en woongerelateerde belastingen) en enkele overige posten (zoals voor vervoer, extra ziektekosten, persoonlijke verzorging en wasmiddelen).
- b. In de tweede variant zijn ook bescheiden uitgaven opgenomen voor recreatie, lidmaatschap van een bibliotheek, een sport- of hobbyvereniging, een abonnement op een krant en tijdschrift, en een huisdier. Zo’n consumptiepeil wordt aangeduid als *niet veel, maar toereikend* (*modest but adequate*).

budgetgerelateerde grenzen is veel minder. Het aandeel arme huishoudens volgens de niet-veel-maar-toereikend variant daalde van 5,7 naar 5,3 procent, dat is ruim 380.000 huishoudens, terwijl de basisbehoeftevariant een afname liet zien van 3,5 naar 3,3 procent, dat is 230.000. Tussen 2006 en 2007 nam vooral het aandeel lage inkomens onder de 65-plussers af.

In 2008 zou er volgens de ramingen niet veel veranderen in dit beeld. Het SCP voorspelde een daling in het percentage lage inkomens van 7,9 naar 7,6%, terwijl dat van de niet-veel-maar-toereikend variant licht zou stijgen naar 5,6% en dat onder de basisbehoeftevariant gelijk zou blijven op 3,3%. Die ramingen kunnen inmiddels op de schroothoop als we de gegevens over de recessie die we eind 2008 ingeslagen zijn erbij gaan nemen. Ze waren naar mijn mening toch al erg wenselijk naar de landelijke politiek toe geformuleerd.

Volgens het 'Armoedebericht 2008' (pag. 30) kwamen in 2006 huishoudens met een laag inkomen in doorsnee 100 euro per maand tekort om net boven de lage-inkomensgrens uit te komen. Voor de budgetgerelateerde grens was dit inkomenstekort een stuk hoger, en wel 180 euro per maand voor de niet-veel-maar-toereikend variant en 230 voor de basisbehoefte variant.

Bij huishoudens met een migrantenafkomst ligt het percentage armoede huishoudens vier keer hoger dan bij huishoudens met een Nederlandse achtergrond. Het 'Armoedebericht 2008' bevestigt de signalering van de 'Armoedemonitor 2007' dat armoede vooral voorkomt onder vrouwen: jonge moeders met kinderen en oudere alleenstaande vrouwen. Ook in het onderzoek van 2006 schrijven de onderzoekers dat er in de nabije en verdere toekomst naast de al eerder geregistreerde 'feminisering van de armoede' een verdere 'etnisering van armoede' zal optreden. Van deze groep huishoudens kent een kwart tot eenderde een negatief vermogen ofwel een kleinere of grotere schuld.

Enkele andere opvallende gegevens

De positie van ouderen heeft zich de laatste vijftien jaar gunstiger ontwikkeld dan de andere uitkeringsgerechtigde groepen. Het percentage lage inkomens is bij 65-plussers inmiddels lager dan bij niet-gepensioneerden en het betreft dan vooral oudere vrouwen die door hun onbetaalde zorgwerk geen pensioen hebben. De inkomenspositie van jongeren is gedaald en veel jongeren hebben schulden. Tot de risicogroepen voor armoede behoren de eenoudergezinnen, huishoudens met een uitkering en niet-westerse allochtonen. Onder de werkenden hebben zelfstandigen een relatief hoog percentage lage inkomens. De ontwikkeling van het aandeel lage inkomens onder niet-westerse allochtonen is ongunstig. Het te lage minimum en de voortdurende stijging van de vaste lasten maken dat steeds meer mensen niet meer rond kunnen komen en in de problemen raken, financieel en geestelijk. Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen, huishoudens uit diverse etnische groepen en alleenstaanden tot 65 jaar kampten het vaakst met armoede. Eén op de acht kinderen in Nederland leeft in een huishouden dat moet zien rond te komen van een inkomen rond het sociaal minimum: eind 2006 volgens de lage inkomensgrens 377.000. Zij worden geconfronteerd met problemen op verschillende terreinen: sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, gezondheid, inkomen. Een kwart van de gezinnen op het minimum eet niet elke dag een warme maaltijd, omdat het geld daarvoor ontbreekt.

Het aantal huisuitzettingen is van 5.310 in 2002 gestegen naar 7.166 in 2003 en 8.400 in 2005; in 2005 en 2006 nam het aantal af tot respectievelijk 8.100 en 7.500. Over 2007 en 2008 heb ik geen cijfers paraat.

Een soortgelijke benedenwaarts gerichte tendens kan nog niet gemeld worden voor het aantal huishoudens met problematische schulden. In 2005 werd dit aantal geschat op meer dan 200.000. Op 1 november 2008 hebben 176.000 huishoudens problematische schulden.⁷ Bij 20 tot 40% van deze huishoudens gaat het om mensen met een laag inkomen, dat zijn 40.000 tot 90.000 huishoudens. Over de eerste acht maanden van 2008 meldde een op de twintig huishoudens in de laagste inkomensklasse schulden te moeten te maken, tegen een op de honderd in de hogere inkomensklassen. Er zijn meer verzoeken om schuldhulpverlening, het aantal incasso-opdrachten en huisuitzettingen groeit, en kerken en voedselbanken verlenen meer hulp. Het aantal dak- en thuislozen en het aantal mensen dat aangeduid wordt als 'verkommerden en verloederden' neemt toe. Er komen steeds meer mensen in

⁷ Op 1 november 2008 hebben 176.000 huishoudens problematische schulden. Dat blijkt uit onderzoek van Experian, wereldwijd gespecialiseerd in consumenteninformatie, in opdracht van de Stichting Verantwoord, die particulieren helpt hun financiën te regelen.

onze samenleving die sociaal uitgesloten worden. Dat betekent niet dat deze mensen uit de samenleving zijn verdwenen. Sommige groepen zijn iets minder zichtbaar dan andere, maar de sociaal uitgeslotenen blijven deel uitmaken van onze samenleving.

c. Voorgeschiedenis en onderzoek *Armoede in Nederland*

In 2002 hebben de bisdommen Breda, Utrecht en Haarlem en de toenmalige Samen op Weg Kerken meegedaan aan het eerste kerkelijke onderzoek naar materiële hulpverlening aan individuen. Initiatiefnemer was de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA. Het rapport *De kerk als vangnet?* verscheen in 2002⁸. Het onderzoek is onder de titel *Armoede in Nederland* door de Protestantse Kerk in Nederland herhaald in 2005 en 2006⁹. Aan deze onderzoeken hebben andere kerken en bisdommen niet geparticipeerd. Beide onderzoeken lieten een toename van het aantal armoede situaties zien en de aantallen gegeven hulp.

Het aantal mensen dat financieel een beroep doet op de kerken is in 2006 in vergelijking met 2005 met eenderde toegenomen. De diaconieën kregen meer dan 11.000 aanvragen voor hulp. Daarvan werden er bijna 10.000 gehonoreerd. Dat waren er een jaar eerder nog 8000. Er waren per diaconie gemiddeld 8,2 aanvragen, waarvan 7,2 aanvragen werden gehonoreerd. In 2004 waren dat nog 6,1 aanvragen waarvan 5,4 werden gehonoreerd.

Het PKN onderzoek over 2006 signaleert dat het geld dat per hulpvraag nodig is steeg van 589 naar 719 euro. Het gemiddelde bedrag dat een diaconie besteedt aan de individuele financiële hulpverlening is met 60% toegenomen van € 3.174 in 2004 naar € 5.176 in 2005. Het totaal gegeven hulpbedrag is in vergelijking met 2005 verdubbeld: van 4,5 naar 7,8 miljoen euro. Dat is een stijging van 57% in één jaar.

Nieuw oecumenisch onderzoek in 2008

Gedurende het jaar 2007 hebben Kerk In Actie PKN afdeling Binnenland, het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad (LKDB), een samenwerkingsverband van de zeven R.-K. bisdommen en enkele landelijke organisaties, en kerken zoals deelnemend in landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK), besloten om in 2008 samen te werken bij een nieuw oecumenisch onderzoek naar de financiële hulpverlening aan individuen door de diaconale instellingen van kerken. Uniek bij dit onderzoek is dat alle zeven rooms-katholieke bisdommen meewerken. Ook aan Vincentius Verenigingen dan wel r.-k. Armbesturen wordt gevraagd hoe zij individuele hulp verlenen aan mensen in nood. Landelijk bureau DISK en de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA zijn participant. Ook de volgende kerken doen mee: de Christelijk Gereformeerde Kerken in Nederland, de Remonstrantse Broederschap, en de Oud-Katholieke Kerk. Het onderzoek vond plaats in de eerste maanden van 2008. De verzamelde gegevens gaan over het jaar 2007. Het doel van het onderzoek is om evenals in eerdere jaren onderzoek te doen naar hoe diaconieën individuele hulp verlenen aan mensen in nood.

De deelnemers vinden het van groot belang om dit onderzoek te doen, omdat er te weinig bekend is over de inzet van kerken rond armoede. Meer inzicht daarin is goed voor het maken van beleid in de kerken zelf, en het is goed voor het geven van signalen aan politiek en samenleving. Kerken komen met hun uitgebreide netwerken meer op het spoor dan ze zich vaak zelf realiseren. Het onder de aandacht brengen van deze ervaringen bij een groot publiek hoort evenzeer bij de taak van de kerken als de hulpverlening zelf. Signaleren en – waar nodig – protesteren, horen bij het pleiten voor gerechtigheid. Naast barmhartigheid is dat de tweede onontbeerlijke pijler van diaconaat.

Het onderzoek *Armoede in Nederland 2008*¹⁰ is op 26 juni gepresenteerd en door Bisschop G. de Korte en Synodevoorzitter ds. G. de Fijter aangeboden aan Petra Lugtenburg, directeur Werk en

⁸ P. de Bie, B. Kok. T. Nederland, H. Noordegraaf, *‘De kerk als vangnet. Verslag van een onderzoek naar individuele financiële hulp door kerken’*, werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA en Kerkinactie PKN, Utrecht, 2002

⁹ *Armoede in Nederland. Onderzoek naar financiële hulpverlening door diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland*, Kerk In Actie PKN, mei 2005 en *Armoede in Nederland. Onderzoek naar financiële hulpverlening door diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland*, Kerk In Actie PKN, mei 2006

¹⁰ Olaf Crutzen, onderzoeker, Nel Hoogendoorn, verwerking gegevens, en redactiegroep Peter de Bie, Hub Crijns, Evert-Jan Hazeleger, Henny Nagelhout, Hub Vossen, Carla van der Vlist en Henk van IJpen, ontwerpkamer Utrecht (opmaak), Jaap de Jager (coverfoto), *Onderzoek naar financiële hulpverlening door diaconieën, Parochiële Caritas Instellingen en andere kerkelijke organisaties in Nederland*, inclusief ‘Conclusies en aanbevelingen’, en ‘Enquête armoedebestrijding’, met als

Bijstand bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als vervangster voor staatssecretaris Aboutaleb.¹¹

Resultaten uit Armoede in Nederland 2008

De betrokkenheid van de kerken bij hulpverlening aan mensen in financiële problemen blijkt onverminderd hoog te zijn. Ruim driekwart geeft aan betrokken te zijn bij dit type ondersteuning. Van die respondenten zegt 83% steun te geven door middel van financiële giften, 54% doet dit (ook) via giften in natura en 51% verstrekt leningen.

Enkele zaken vallen op bij de manier waarop hulp wordt gegeven. De helft van de deelnemende kerken is betrokken bij voedselbanken en andere initiatieven rond voedselverstrekking. Ongeveer 41% is actief rond vakanties voor mensen met een laag inkomen. Ook blijkt dat het aanstellen van een speciale 'sociaal diaken' voor armoede en sociale zekerheid steeds meer voorkomt, vooral bij de protestantse diaconieën. Het gemiddeld aantal aanvragen om hulp dat kerkelijke organisaties in 2007 binnenkregen is 8,4. Daarvan werden er gemiddeld 7,5 gehonoreerd. Het bedrag dat gemiddeld per jaar wordt uitgegeven door een diaconie, parochiële caritasinstelling of ander kerkelijke organisatie is rond € 5.000,-. Het rapport schat op basis van de gegevens uit de steekproef hoeveel geld er binnen het geheel van de deelnemende kerken omgaat in deze vorm van hulpverlening. Dat komt op een totaal uit van ruim 11 miljoen euro in 2007! De top vijf van groepen die aankloppen bij de kerken is niet veranderd ten opzichte van vorige jaren. De meest genoemde groepen zijn 'alleenstaande ouders met kinderen' (53%), mensen zonder betaald werk (44%), asielzoekers (42%), ouderen (39%) en chronisch zieken en gehandicapten (28%). Net buiten de top vijf vallen mensen die we ook vaak tegenkomen als het gaat om groepen die financieel in de knel raken: mensen met een chronische ziekte of handicap (28,2%). Mensen met een onvolledige AOW worden ook vrij veel genoemd: 13%. Dit is waarschijnlijk een groeiende groep, omdat steeds meer immigranten de pensioengerechtigde leeftijd bereiken en met een 'AOW-gat' zitten, omdat ze niet 50 jaar in Nederland hebben gewoond en premiejaren hebben opgebouwd.

De aard van de problemen is ook niet echt veranderd. 'Schuldenproblematiek' (41%) en 'langdurig een laag inkomen' (38%) springen er uit als meest genoemde achtergronden.

Veel van de andere genoemde problemen hebben te maken met bureaucratie en regelgeving. Onbekend zijn met regelgeving wordt door 16,3% van de respondenten genoemd als oorzaak. Wachttijden bij toekenning van de uitkering is ook een veel voorkomende oorzaak (14,9%). Vastlopen in de bureaucratie: 14,8%. Ingewikkelde formulieren: 13,4%. Daarbij komt ook nog eens de angst of schaamte die veel mensen hebben voor instanties (12,5%).

Dezelfde groepen en problemen blijven opduiken. Armoedebeleid lijkt dus nog onvoldoende vruchten af te werpen. Het rapport roept daarom de landelijke overheid op om het beleid voor specifieke aandachtsgroepen en voor een aantal deelterreinen, zoals schuldenproblematiek en de hoogte van de uitkeringen, te intensiveren.

Signalen voor de overheid en 'helpen onder protest'

Uit de antwoorden blijkt dat ruim een kwart in 2007 signalen heeft doorgegeven aan de gemeentelijke overheid. Ook hier springt de WMO er weer uit als een 'hot item': 23% geeft aan dat de signalen hiermee te maken hadden. Daarnaast wenst men ook vaak een betere samenwerking tussen de plaatselijke kerken en de gemeente. Dit wordt door 19% van de respondenten genoemd. En tenslotte springen regelgeving en bureaucratie er ook weer uit: minder bureaucratie en betere voorlichting (15%) en verbetering van regelgeving rond armoede (12%).

Bij de vraag welke signalen men mee wil geven voor de landelijke overheid, scoort ook vermindering van bureaucratie hoog: 23%. Toezien op een goede uitvoering van de WMO is tweede met 13% en verhoging van het sociaal minimum staat op de derde plaats met 11%.

bijlagen 'Definitieve tabellen', 'Tabel open vragen', 'Tabellen uitsplitsing bisdommen', en 'Tabellen uitsplitsing alle kerken', Kerk In Actie PKN en werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA, en overige participanten, Utrecht, 26 juni 2008.

¹¹ Over de presentatie kunt u meer lezen op de website van Kerkinactie: www.kerkinactie.nl (Ga in de bovenste menuregel naar *Over ons*, dan naar *Beleidsbeïnvloeding*, vervolgens *Armoede in Nederland* en tenslotte *Onderzoek*). Op deze site is het rapport *Armoede in Nederland* te vinden, evenals achtergrond informatie, de tabellen, de uitsplitsingen naar grootte van burgerlijke gemeente, de uitsplitsingen naar de bisdommen en naar alle deelnemende kerkelijke organisaties, de open vragen, de lijst van participanten en de speeches.

Landelijke overheid en burgerlijke gemeenten en instanties worden opgeroepen om bureaucratische drempels te slechten, procedures te vereenvoudigen en te versnellen en niet-gebruik tegen te gaan. Plaatselijke kerken wordt aanbevolen om vaker aan overheden en instanties door te geven wat ze tegenkomen bij hulp aan mensen in de knel, knelsituaties aan te kaarten bij de lokale overheid en instanties, en mee te denken in aanbevelingen om beleid en uitvoering te verbeteren.

d. Praktische handreikingen: waar liggen kansen en mogelijkheden?

Wat kunt u doen als lokale Parochiële Caritas Instelling of diaconie? Als samenvatting van de hiernavolgende drie aangekondigde activiteitenlijsten reik ik u in algemene zin vier strategieën aan, die alle met een 'c' beginnen:

- a. *Communicatie*: met mensen in nood, de eigen parochie of gemeente, anderen in de stad, andere kerken. Het gaat om voorlichten, informeren, signaleren, ontmoeten, netwerken, terugkoppelen, public relations, folders, pers, etc.
- b. *Coöperatie*: werk samen met anderen, zowel bij plannen, uitvoeren, evalueren.
- c. *Compensatie*: het opzetten van nieuwe activiteiten bij het constateren van een witte plek: opzetten sociaal noodfonds, hospice, inloophuis, exodushuis, eetgroep, enzovoorts.
- d. *Correctie*: het weghelpen van gebleken zaken, die te kort schieten met betrekking tot noodlijdenden, zoals rond procedures, bejegening, uitvoering, etc.¹²

1. Armoede op het spoor komen

Mensen die in armoedige situaties leven, staan vaak aan de rand van de kerkelijke gemeente of maken er geen deel meer van uit. De kerk is een middenklassekerk geworden. Minima tref je er weinig meer aan, of er is sprake van 'stille armoede', die men zonder extra inspanningen nauwelijks op het spoor komt. Daarom, en om een vertrouwensrelatie met 'armen' te kunnen aangaan, is het in het kader van de laagdrempelige gemeente van belang dat niet alleen diakenen, maar ook de hele gemeente alert is op situaties van armoede. Leden van de christelijke gemeente hebben allen een signaleringsfunctie. Voor diakenen of bestuurders van een Parochiële Caritas Instelling is het nodig op een aantal specifieke aandachtspunten¹³ te letten, die kunnen bijdragen aan een goede aanpak van de armoedeproblematiek vanuit de diaconale opdracht en roeping. Ik heb die tien aandachtspunten later in het *Handboek Arbeid en Kerk* nog eens bij elkaar gezet als bruikbare regels bij het opsporen van armoede in de eigen plaats¹⁴.

1. Diaconale hulp is een noodzakelijk gegeven. Een mens in nood help je (eerst).
2. Stel heldere criteria op voor hulp. Maak een protocol voor procedure en criteria bij hulpaanvragen.¹⁵
3. Laat zien wie je bent en wat je doet. Maak uw hulpaanbod bekend en maak bekend waar u bereikbaar bent. Bijvoorbeeld via een mobiel met een eigen abonnement, die kan rouleren bij de bestuursleden van de PCI. Zoek publiciteit over de PCI, wat je doet, wat je tegenkomt, wat je mening is.
4. Signaleer actief over armoede in uw omgeving en omschrijf daarbij vooral de problemen en niet de mensen.
5. Heb oog voor armoede in uw kerkgemeenschap, en wijs tevens anderen niet af.

¹² De Serie Handreikingen voor Diaconie, deel 1 tot en met 6 door Jan Maasen is digitaal te vinden op: <http://www.rkdiaconie.nl/index2.asp?IntType=115&IBitFirstOpen=true&pid=10>. Zie in dit geval: Jan Maasen, *Handreiking 1 Diaconie in het Groene Hart*, dekenaat het Groene Hart, Alphen aan de Rijn, 2006, pag. 10-11.

¹³ H. Egging, *Omgang met hulpvragen. Tien geboden voor diaconieën en PCI's*, Rotterdam 1998.

B. Wijnbergen A.M. Booij e.a., *Tien gouden regels voor diaconieën voor het omgaan met hulpvragen*, Arnhem 1999

A. Peters, *Tot uw dienst, Een diaconale bijdrage aan gemeenteopbouw*, Zoetermeer 2000.

P. de Bie, E.N. Schwarz e.a., *Helpen onder protest. Een handreiking voor kerkelijke, materiële hulpverlening*, Amsterdam en Utrecht 2004, pag. 59.

Bisschoppenconferentie in Nederland, *Van uitsluiting en armoede naar solidariteit en gerechtigheid*, (Vastenbrief 2004), Utrecht 2004.

¹⁴ H. Crijns, T. Hoekstra, J. Jonkers, J. Schouten, *Handboek Arbeid en Kerk Arbeid, zin en geloof*, Kok, 2006, zie pag. 241-247.

¹⁵ Zie P. de Bie, E.N. Schwarz e.a., *Helpen onder protest Een handreiking voor kerkelijke, materiële hulpverlening*, Amsterdam en Utrecht 2004 bijlage 3, pag. 68-71.

6. Respecteer en bevorder het besef van eigenwaarde van de hulpvrager.
7. Maak gebruik van het bestaande aanbod van sociale zekerheid en hulpverlening en werk daar actief mee samen.
8. Zorg dat doorverwijzen geen afwijzen wordt. Geef een seintje aan de persoon naar wie je doorverwijst en vraag later na of er een contact is ontstaan.
9. Hou een anonieme registratie bij van hulpvragen. Registreer de hulpvraag, waarom, en wat uw antwoorden zijn geweest.
10. Stel in uw kerkgemeenschap de verdeling tussen arm en rijk aan de orde door bijvoorbeeld actief een diaconale zondag te organiseren met een diaconale collecte.

2. Helpen onder protest

De arme Kant van Nederland/EVA heeft met het motto ‘Helpen onder protest’ een moderne vertaling ontwikkeld van de woorden barmhartigheid en gerechtigheid¹⁶. Natuurlijk is een Parochiële Caritas Instelling actief in het helpen van noden bij mensen. Maar hopelijk dat niet alleen. Het is ook van belang om te kijken naar waarom er noden zijn en wat er aan gedaan kan worden ter preventie of oplossing op langere termijn.

Hiervoor zijn een aantal aandachtspunten te noemen en dat zijn er ook tien geworden.

1. Maak een signalenboek rond de hulpvragen onderverdeeld naar oorzaken en richtingen van oplossingen.
2. Praat met de mensen om wie het gaat en neem als het even kan hen mee bij contacten met anderen, die u gaat doen.
3. Maak voorstellen, bijvoorbeeld voor plannen die te maken hebben met preventie, of voor richtingen van duurzame oplossingen.
4. Vertel uw ervaringen door in de eigen geloofsgemeenschap. Bespreek uw hulpervaringen en signalenboek met de mensen in de parochie of gemeente, vrijwilligers in andere werkgroepen, het parochiebestuur of kerkenraad.
5. Doe mee met de lokale voedselbank, kledingbank, eetbank, ruilwinkel, Exodushuis, Emmaüs kringloop, hospice, inloophuis, enzovoorts.
6. Kijk of je iets kan doen met een formulierenbrigade (eventueel samen met de vakbonden), administratieve hulp (samen met Humanitas) en een begeleider naar loketten.
7. Heb contacten met andere parochies, kerken, diaconale instellingen in de stad/dorp over armoede en hulp.
8. Heb contacten met sleutelfiguren van plaatselijke instellingen, die ook hulp bieden, zoals woningcorporaties, nutsbedrijven, maatschappelijk werk, instellingen voor schuldhulpverlening, jeugd- en jongerenzorg, ouderenzorg, etc. Je kan ook gericht enkele gesprekken voeren met sleutelfiguren¹⁷.
9. Heb contacten met ambtenaren van de lokale overheid, vooral rond sociale dienst en Wet Maatschappelijke Ondersteuning.
10. Heb contacten met lokale politici, lokale partijen, gemeenteraadfracties en gemeenteraad, College van Burgemeester en Wethouders en de wethouder van sociale zaken.

3. Wat kan je nog meer doen?

Ik noem tot slot een derde rijtje van mogelijkheden, die je als Parochiële Caritas Instelling of diaconie kan doen. Het criterium voor deze lijst is dat de genoemde activiteiten meer bewerkelijk zijn. Ze vergen planning, voorbereiding, overleg, een taakgroep, organisatie, volharding, evaluatie. Het zijn feitelijk dus grotere projecten. Bij elke activiteit is een bron genoemd, waar er meer over te vinden is.

1. Hou lokale nieuwsbladen bij rond noden van mensen en organisaties die hiervan weet hebben. Jan Maasen, *Handreiking 2, Signaleren van nood* (2006), pag. 8.

¹⁶ P. de Bie, E.N. Schwarz e.a., *Helpen onder protest.*, hoofdstuk 6, pag. 47-58.

¹⁷ De Serie Handreikingen voor Diaconie, deel 1 tot en met 6 door Jan Maasen is digitaal te vinden op: <http://www.rkdiaconie.nl/index2.asp?IntfType=115&IBitFirstOpen=true&pid=10>. Zie in dit geval: Jan Maasen, *Handreiking 2, Signaleren van nood* (2006), pag. 6-7.

2. Let op de goede bejegening van mensen, zowel in je eigen PCI, als bij instellingen en overheidsdiensten waar mensen mee te maken hebben. Zie de Clipper nummer 6 *Beleefde bejegening. Respectvolle behandeling van cliënten door de sociale dienst* van Stichting Clip hierover, die te vinden is op www.stichtingclip.nl (kijk op sitemap en dan publicaties).
3. Ontwikkel een diaconaal spreekuur. Handboek Arbeid en Kerk *Arbeid, zin geloof* (2006), pag. 226-228. Ga op diaconaal huisbezoek, Handboek Arbeid en Kerk *Arbeid, zin geloof* pag. 226-228.
4. Langs de diaconale meetlat. Het is een concrete manier om te inventariseren hoe het met diaconie gesteld is in de parochie of kerkelijke gemeente. Zie Gerard Groener, e.a., *In Gods Naam Doen. Beleidsnota diaconie aartsbisdom Utrecht*, 2005, pag. 58-59 of Handboek Arbeid en Kerk *Arbeid, zin geloof* pag. 224-226.
5. Ontwikkel een maatjesproject. Zie als voorbeeld maatjesproject Zevenaar, de winnaar van de Ariëns Prijs voor Diaconie 2007 in het aartsbisdom Utrecht. Het boekje van de jury van de Ariëns Prijs en Hub Crijns *Hoe kan ik voor jou een naaste zijn?* is digitaal te vinden op www.aartsbisdom.nl of www.disk-arbeidspastoraat.nl of www.rkdiaconie.nl.
6. Doe mee aan een diaconale vraag- en aanbodbank of een diaconale klusdienst, Handboek Arbeid en Kerk *Arbeid, zin geloof*, pag. 247-248.
7. Ontwikkel, stap in, doe mee, wees actief in een lokaal Diaconaal Platform, een plaatselijke WMO Raad, of een lokale Sociale Alliantie. Zie bijvoorbeeld Hub Crijns, *Diaconie en WMO. Over de rol van de parochie, PCI of diaconale werkgroep bij de WMO*, katern in rkkerk.nl, juni 2007, digitaal te vinden op www.rkdiaconie.nl en www.disk-arbeidspastoraat.nl.
8. Maak een sociale kaart of diaconale gids. Er zijn vele manieren., tips in omloop, hoe dit te doen. Zie *Helpen onder protest* (2004), bijlage 2, pag. 66-67.
9. Ontwikkel een eigen of samen met anderen een lokaal Noodfonds. Zie Jan Maasen, *Handreiking 3, Bestrijden van armoede*, pag. 12-14.
10. Ontwikkel een Diaconaal Jaar in de parochie of gemeente, bijvoorbeeld door elke maand aandacht te geven aan een van de Werken van Barmhartigheid. Hiervoor zijn er meerdere bronnen, zoals de jaargangen 2003 en 2004 van het tijdschrift *Diaconie & Parochie* (kijk op www.rkdiaconie.nl), Handboek Arbeid en Kerk *Arbeid, zin geloof* (2006), pag.28-238, en Jan Maasen, *Handreiking 5 Zeven werken van Barmhartigheid* (2006) hele nummer en Jan Maasen, *Handreiking 4 Bevorderen van diaconaal bewustzijn* (2006), pag. 4-12.

Hub Crijns, directeur

Landelijk bureau DISK
 Luijbenstraat 17, 5211 BR 's-Hertogenbosch
 homepage: www.disk-arbeidspastoraat.nl
 e-mail bureau: info@disk-arbeidspastoraat.nl
 tel bureau: 073-6128201
 tel Arme Kant van Nederland/EVA: 073-6121939
 homepage: www.armekant-eva.nl
www.geloofwaardige-economie.nl
www.duurzamekerk.nl